

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.3:343.5:316.36:159.9

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.2.1>

О. І. Зінсу

ORCID ID: 0000-0003-3801-6203

аспірантка відділу докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Наукова стаття присвячена дослідженню теоретико-методологічних засад зарубіжного досвіду у сфері запобігання і протидії домашньому насильству. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, у роботі були використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Викладено статистичні дані сучасної проблематики домашнього насильства та проаналізовано праці вітчизняних і зарубіжних дослідників. Наголошено на інституціональній сутності імплементації міжнародних правових норм у законодавство зарубіжних держав. Визначено типологію, специфіку та особливості імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство країн світу. Обґрунтовано концепт застосування спеціальних заходів протидії домашньому насильству. Виокремлено поняття «домашнє насильство» за законодавством Республіки Болгарія та Великої Британії. Зосереджено увагу на застосуванні спеціальних заходів запобігання, протидії домашньому насильству у практиці країн світу, зокрема Німеччини, Австрії, Киргизької республіки, Республіки Казахстан. З'ясовано існування різних видів охоронних ордерів в США (надзвичайно охоронний, тимчасово охоронний, постійно охоронний). Виявлено, що ефективно запобігання, протидія домашньому насильству також включає дотримання гуманістичних принципів виховання дітей, майбутнє яких формується під впливом тих чи інших методів, способів виховання, спілкування. Зазначено основні підходи під час спілкування з дитиною та звернута увага на відповідальність у вихованні дітей. У ході дослідження наголошено на ролі дистанціювання під час розв'язання конфліктів домашнього насильства та запобіганні вчинення нових фрагментів сімейно-побутового насилля. Акцентовано увагу на розвитку особистісних якостей, самоконтролю, самопізнання як одного із чинників зниження масштабності сімейно-побутового, родинного насильства. На основі отриманих результатів дослідження сформульовано висновки, пропозиції, рекомендації. Отримані результати дослідження можуть бути використані в навчально-дослідній діяльності та у подальших наукових розвідках, пошуках.

Ключові слова: держава, домашнє насильство, зарубіжний досвід, державно-правовий механізм, поведінка, охоронний припис, обмежувальні заходи, дистанціювання.

Постановка проблеми. Розв'язання проблематики домашнього насильства виступає одним із пріоритетних завдань сучасного державно-політичного курсу України. Реалізація озвученого вектору розвитку зумовлює впровадження інноваційних інструментів, механізмів, спрямованих на удосконалення системи запобігання, протидії домашнього насильства, що своєю чергою передбачає вивчення світової практики та закордонного досвіду з метою розробки й застосування чітких інструментів,

механізмів запобігання, протидії деструктивній, насильницькій поведінці в сімейно-побутових, родинних відносинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти правомірної та неправомірної поведінки в сімейно-побутових взаємовідносинах вивчали такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В. Баранова, П. Біленко, Л. Василенко, В. Ковальова, К. Левченко, Л. Романовська, Г. Римарчук, Л. Садонцева, В. Чайка, Н. Савард (N. Savard), У. Баре (A. Baguet), С. Зауше Годрон

(С. Zaouche Gaudron) та багато інших. Зокрема, проблематику домашнього насильства крізь призму кримінального законодавства досліджували В. Березняк, М. Сальнікова [1]; питання попередження насильства в сім'ї з огляду на досвід Республіки Польща привернули увагу Д. Йосифович [2]; насильство у сім'ї як соціально-психологічну проблему досліджував М. Козирев [3]; домашнє насильство як перешкоду становленню громадянського суспільства, сучасні тенденції та перспективи подолання в Україні вивчала Л. Наливайко [4]; питання насильства в сім'ї з урахуванням міжнародного досвіду та сучасні проблеми в Україні привернули увагу Е. Яхзаде [5]. Своєю чергою історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства вивчала Л.М. Сукмановська [6].

Наукові пошуки ефективних механізмів розв'язання проблематики домашнього насильства є актуальними і для закордонних вчених, дослідників, практиків. Так, проблематику розуміння і лікування наслідків домашнього насильства та місце дитини-свідка досліджував А. Гіршельманн (Hirschelmann A.) [7]; профіль жінок – жертв домашнього насильства в Марокко досліджувала Ф. Богіма (Boughima F. et al., 2018) [8]; рівень депресії жінок, які страждають від домашнього насильства в Медані, вивчала Ф. Гарнінг (F. Gurning et al.) [9] та інші.

Попри значну кількість дослідницьких зусиль та напрацювання вітчизняних і зарубіжних вчених, проблематика домашнього насильства все ще потребує системних міждисциплінарних комплексних наукових пошуків генези озвученого феномену та дієвих інноваційних заходів запобігання, протидії домашньому насильству, що безпосередньо включає вивчення зарубіжного досвіду соціально-правового впливу на прояви домашнього насильства.

Мета статті полягає у висвітленні окремих положень державно-правової політики країн світу у сфері запобігання протидії домашньому насильству.

Виклад основного матеріалу. Домашнє насильство є складним комплексним процесом, що має різний характер (фізичний, психологічний, сексуальний, економічний) і може здійснюватися за участю членів родини, рідних, близьких, колишніх і нинішніх партнерів та незалежно від перебування в офіційному шлюбі чи після розлучення. Перелік кола осіб, на яких поширюється дія, приміром, законодавства України про запобігання та протидію домашньому насильству, незалежно від факту спільного

проживання, зазначено в п. 2 ст. 2 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [10, ст. 3].

Домашнє насильство торкається різних сфер суспільного та приватного буття та призводить до зниження соціального, економічного потенціалу нації, підвищення психічно-неврологічних розладів, соціального сирітства, безпритульності тощо. Відтак «насильство в сім'ї, його поширення та виникнення нових форм і виявів руйнує не лише гармонію, злагоду, здоров'я членів родини, а й є однією з передумов негативного психологічного стану суспільства» [3, с. 203]. «Із 87 тисяч жінок, які були навмисно вбиті 2017 року в усьому світі, більше половини були вбиті своїми партнерами або членами сім'ї, що означає, що 137 жінок у світі щодня гинуть від рук члена власної родини» [11]. При цьому «одним з негативних наслідків побутового насильства щодо жінок є їхні дії щодо позбавлення себе життя» [12]. Наприклад, «за фактами доведення до самогубства на території республіки Таджикистан за період 2014–2017 років і 9 місяців 2018 року порушено 224 кримінальних справ за статтею 109 Кримінального кодексу, які спрямовані з обвинувальним висновком до суду» [12, с. 52]. Натомість, як наголошує О. Ломакіна, «за даними Організації економічного співробітництва та розвитку за 2019 рік, законодавство жодної з країн світу не захищає повністю від домашнього насильства, а в деяких державах це взагалі не є злочином. Відсоток жінок, які хоча б раз у житті зазнавали фізичного та/або сексуального насильства в сім'ї, варіює від 9,8% (Швейцарія) до 85% (Пакистан)» [11]. Водночас зазначимо, що схожість норм законодавства, які регулюють запобігання та протидію домашньому насильству в Європі, є прагненням реалізувати не лише положення Стамбульської конвенції, а й спільні соціальні цінності, що поставлені під охорону, – здоров'я та життя особи, спокій та благополуччя родини тощо [11].

Досліджуючи зарубіжний досвід у сфері соціально-правового впливу на прояви домашньому насильству, слід звернути увагу на особливості типу правової сім'ї та національної системи законодавства конкретної держави. На цій основі зазначимо, що «канадське законодавство стосовно домашнього насильства охоплює як федеральні закони (зокрема положення кримінального кодексу), так і закони провінцій. Станом на 2017 рік шість провінцій (Альберта, Манітоба, Нова Шотландія, Острів

Принца Едварда, Ньюфаундленд і Лабрадор та Саскачеван) і три території (Північно-Західні, Юкон та Нунавут) запровадили спеціальне законодавство з домашнього насильства, що передбачає засоби захисту потерпілих на додаток до федерального кримінального кодексу» [13, с. 112]. Своєю чергою у Республіці Бенін кожен суд першої інстанції повинен призначити принаймні одного слідчого судді, який буде відповідати за розслідування всіх випадків домашнього та сексуального насильства [14, ст. 16].

Щодо визначення поняття «домашнє насильство» доцільно звернути увагу, що Кодекс королівських прокурорів у Великій Британії визначає домашнє насильство як будь-який випадок чи низку випадків контролю, примусу, загрозливої поведінки, насильства чи знущань між особами віком від 16 років, які є або були інтимними партнерами або членами сім'ї незалежно від статі чи орієнтації [15, с. 83].

Водночас у Болгарії ст. 2 Закону «Про захист від домашнього насильства», який набув чинності з 22 грудня 2009 р., домашнє насильство трактується як будь-який акт фізичного, сексуального, психічного, емоційного чи економічного насильства, а також замах на таке насильство, примусове обмеження приватного життя, особистої свободи та особистих прав, скоєні проти осіб, які перебувають у споріднених стосунках, перебувають або перебували в сімейних стосунках або фактичному подружньому спільному проживанні [16, с. 2]. У 2009 році заходи захисту відповідно до Закону були посилені внесенням поправки до Кримінального кодексу (стаття 296, пункт 1), що передбачає покарання за невиконання охоронного судового наказу щодо насильства в сім'ї, виданого судом відповідно до Закону про захист від насильства в сім'ї [16, п. 47]. 19 жовтня 2006 року уряд затвердив першу Програму попередження і захисту від насильства в сім'ї на період 2007–2008 років [16, п. 49]. За даними, які були подані у доповіді з виконання Конвенції (ст. 1-16) (Стамбульська конвенція, 2011), станом на 2005 рік в Болгарії функціонувало три притулки і п'ять кризових центрів для жінок [16, п. 52].

Стосовно спеціальних заходів правового реагування на прояви та запобігання домашнього насильства варто наголосити, що жертви домашнього насильства в Німеччині можуть повідомити поліцію протягом трьох місяців. Якщо правоохоронні органи зателефонують безпосередньо до місця, де було учинено злочин, заяву не слід писати: справа буде пору-

шена без прохання потерпілого. Також поліція на місці може призначити термін заборони на контакти, порушення якого вже вважається кримінальним злочином. Штраф за напад (без тяжких тілесних ушкоджень) може бути досить дорогим: кілька тисяч євро штрафу або до року [17, с. 30]. До речі, в Німеччині Закон про цивільно-правовий захист від актів насильства та переслідування діє з 01 січня 2002 року.

Своєю чергою в Австрії «поліція має право виселяти кривдника, що вчинив домашнє насильство, з сімейного дому на десять днів, як запобіжний захід, без згоди чи прохання жертви (на підставі службових повноважень). Протягом 24 годин поліція має відіслати звіт до центру втручання, що пропонує жертві комплексні консультації. Одна з цілей консультацій – надати жертві змогу ухвалити поінформоване рішення щодо того, чи звертатися до суду з сімейних справ для видачі довготривалого захисного наказу строком до трьох місяців» [18, с. 36]

У Киргизькій Республіці з метою реалізації Закону «Про охорону і захист від сімейного насильства» Урядом Киргизької Республіки прийнято Постанову від 1 серпня 2019 р. № 390 «Про порядок здійснення охорони та захисту від сімейного насильства» [19]. Наразі ст. 27. Закону Киргизької республіки «Про охорону та захист від сімейного насильства» зазначено, що тимчасовий охоронний ордер в обов'язковому порядку видається строком на три дні органом внутрішніх справ за місцем проживання особи, яка вчинила сімейне насильство, протягом двадцяти чотирьох годин з моменту встановлення факту вчинення сімейного насильства. За заявою особи, яка потерпіла від сімейного насильства, орган внутрішніх справ продовжує тимчасовий охоронний ордер на тридцять днів [20, ст. 27]. При цьому інформація про видачу та / або продовження тимчасового охоронного ордера надсилається територіальному органу соціального розвитку та органу місцевого самоврядування, а також за місцем роботи особи, яка вчинила сімейне насильство, але, що важливо, за згодою особи, яка потерпіла від сімейного насильства [20, ст. 27].

У Казахстані відповідно до ст. 5, прийнятого 04 грудня 2009 р. Закону Республіки Казахстан № 214-IV «Про профілактику побутового насильства», термін дії захисного припису становить 30 діб з моменту його вручення особі, щодо якої її винесено. Періодичність перевірки становить не менше одного разу на сім календарних днів [21, ст. 5]. Також до особи, яка

вчинила побутове насильство, за законодавством Республіки Казахстан у разі необхідності та обґрунтованості та з метою забезпечення безпеки потерпілого судом можуть бути встановлені особливі вимоги до поведінки. Наприклад, всупереч волі потерпілого розшукувати, переслідувати, відвідувати, вести усні, телефонні переговори й вступати з потерпілим у контакт іншими способами; придбавати, зберігати, носити, використовувати вогнепальну зброю та інші види зброї [21, ст. 22]. Характерно, що у 2018 році в Казахстані працювало 38 кризових центрів. Оснащення притулками кризових центрів становило – 78,9% (30 одиниць). Питома вага кризових центрів в регіонах доводиться на Карагандинську область – 22,8%, СКО (Східно-Казахстанську область) – 13,1% і Акмолинської області – 9,5%. У Актюбінській й Алматинській областях – по 7,8% відповідно [22, с. 6].

Цікавими для дослідження та прикладного застосування є досвід США, де виокремлюються декілька видів охоронних приписів (ордерів), а саме: надзвичайно охоронний, тимчасово охоронний, постійно охоронний. Так, надзвичайний охоронний ордер видається суддею особі, якщо є потреба при зверненні останньої до поліції, коли ще не відбулося судового засідання й немає можливості його терміново провести (наприклад, у нічний час). Тимчасовий охоронний ордер видається особі за її зверненням до суду за наявності підстав на термін від 14 до 21 дня. Своєю чергою постійний охоронний ордер видається після тимчасового охоронного ордеру під час проведення судового розгляду, де на відміну від процедури видання тимчасового ордеру участь винної особи обов'язкова» [23].

Характерно, що заходи соціально-правового впливу на прояви домашнього насильства тісно пов'язані із забороною психологічного натиску та фізичного покарання дітей. Приміром у Швеції на дитину заборонено підвищувати голос, кричати як в сімейному колі, так і на вулицях, в громадських місцях. Недотримання батьками вимог ненасильницького виховання є підставою для тимчасово оформлення дитини (-дітей) до спеціальних притулків. Непоодинокі випадки, коли саме сусіди повідомляють правоохоронні органи (поліцію) про випадки домашнього насильства. Постійно проводиться просвітницька діяльність стосовно уникнення соціальної інерції з метою формування нульової толерантності до домашнього насильства. Дітям роз'яснюються їх права, обов'язки. А виявлення на тілі дитини різного походження та ступені тяж-

кості тілесних ушкоджень, навіть коли це легке тілесне ушкодження (синець, садно, записина, свербіж, висипання, синець або поріз), яким немає пояснень, може стати обґрунтованою підставою до оформлення дитини у спеціальний притулок в день виявлення тілесних ушкоджень.

Таким чином, розв'язання проблематики домашнього насильства вимагає багатофакторного підходу із застосуванням широкого спектра правового, морального, виховного, економічного впливу.

Висновки та пропозиції. Отже, проведений нами аналіз окремих нормативно-правових актів зарубіжних держав переконливо засвідчив значущу роль існування в закордонній практиці спеціальних заходів соціально-правового впливу на прояви домашнього насильства. Насамперед це тимчасовий заборонний припис, обмежувальний припис. Провідною ланкою зазначених спеціальних заходів є дистанціювання на визначену відстань і визначений час з метою запобігання вчинення кривдником та потерпілим нових фрагментів, сутичок, епізодів домашнього насильства та надаючи учасникам конфлікту унікальну можливість відійти від напруженої ситуації, відновити емоційну рівновагу та переосмислити свої дії, вчинки, міркування, світогляд з метою вироблення навичок ненасильницької поведінки та самоконтролю. Таким чином, ми доходимо висновку, що стратегія зниження масштабів домашнього насильства поряд з соціально-економічними чинниками, які насамперед передбачають підвищення соціальної налаштованості та впевненості, включає також перебудову соціальних, персональних перспектив особистості з орієнтуванням на позитивне спрямування і формування конструктивних, комунікативних умінь розв'язання конфліктних ситуацій та відповідального ставлення до прийняття того чи іншого рішення.

Список використаної літератури:

1. Березняк В.С., Сальнікова М.А. Домашнє насильство: до проблематики питання крізь призму кримінального законодавства. Актуальні проблеми забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 25 жовтня 2019 р. Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 32–36.
2. Йосифович Д.І. Попередження насильства в сім'ї: досвід Республіки Польща. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2012. Випуск 3. С. 384–391.

3. Козирев М. П. Насильство у сім'ї як соціально-психологічна проблема. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 3 (9). С. 202–207.
4. Наливайко Л.Р. Домашнє насильство як перешкода становленню громадянського суспільства: сучасні тенденції та перспективи подолання в Україні. Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: виклики та колізії : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 травня 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 21–25
5. Яхязаде Е. М. Насильство в сім'ї: міжнародний досвід та сучасні проблеми в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія : *Юридичні науки*. 2013. № 2. С. 120–125.
6. Сукмановська Л.М. Історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*, 2016. Вип. 3. С. 272–281.
7. A. Hirschelmann Comprendre et traiter les effets des violences conjugales, la place de l'enfant témoin. *Sages-Femmes*. Volume 19, Issue 4, July–August 2020, Pages 34-38 URL: www.sciencedirect.com > pii
8. Boughima F A et al. The profile of women victims of domestic violence in Morocco *La Revue de Médecine Légale* Volume 9, Issue 3, September 2018, Pages 96-102. URL: <https://doi.org/10.1016/j.medleg.2018.05.002>
9. Gurning F, Camellia V, Parinduri HT, Effendy E. The Depression Level of Women Suffering Domestic Violence in Medan, Indonesia. *Open Access Maced J Med Sci* [Internet]. 2020 Apr. 12 [cited 2021 Mar. 23];8(B):983-7. Available from: <https://oamjms.eu/index.php/mjms/article/view/3298> DOI: <https://doi.org/10.3889/oamjms.2020.3298>.
10. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 5, ст.35.
11. Ломакіна О.В. Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*, 2020, № 1. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2308-8834/2020.1.18>
12. Национальный обзор Республики Таджикистан по осуществлению Пекинской декларации и платформы действий (1995 года) в рамках внедренной повестки дня в области устойчивого развития на период до 2030 года и итоговых документов двадцать третьей специальной сессии генеральной ассамблеи (2000 года) в контексте пятой годовщине четвертой всемирной конференции по положению женщин и принятия Пекинской декларации и платформы действий в 2020 году. URL: unesc.org > DAM > RCM_Website > Tajikistan.
13. Фулей Т. Навчальний курс із розгляду судами справ про домашнє насильство: досвід Канади. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. 4/2(58). с. 110–121.
14. Loi 2011-26 du 09 janvier 2012 portant prévention et répression des violences faites aux femmes, Republique du Benin.
15. Митник У.М. Кримінально-правова протидія домашньому насильству в окремих країнах Європейського Союзу. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 3. С. 83–87.
16. Рассмотрение докладов, представленных государствами-участниками в соответствии со статьей 18 Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин: Объединенный четвертый, пятый, шестой и седьмой периодические доклады государств-участников: Болгария 07 января 2011 | Издатель: Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин. УВКБ ООН. URL: undocs.org > pdf.
17. Ivchenko V. O. Ways of Fighting With Domestic Violence in Germany. «Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід)» 09.04.2020 Збірник тез доповідей учасників XXI студентської науково-практичної конференції іноземними мовами (м. Харків, 9 квітня 2020 року).
18. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламент. Секретаріат Комітету з рівних прав і недопущення дискримінації Парламентська асамблея Ради Європи F-67075 Страсбург Cedex. Рада Європи, оновлена редакція, жовтень 2013 р.
19. О порядке осуществления охраны и защиты от семейного насилия: Постановление Правительства Кыргызской Республики от 1 августа 2019 года № 390.
20. Об охране и защите от семейного насилия: Закон Кыргызской Республики от 27 апреля 2017 года № 63.
21. О профилактике бытового насилия : Закон Республики Казахстан от 4 декабря 2009 года № 214-IV «О профилактике бытового насилия» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 07.07.2020 г.).
22. Информационный справочник «Когда насилие начинается дома: руководство по предотвращению бытового насилия» / К.Б. Ойшыбаев, А.С. Кайдарова, Ж.С. Батталова, А.М. Касымбеков, А.М. Ашимова. Нұр-Сұлтан: 2019. 57 с.
23. Горбова Г.О. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї : монографія. Київ : Інститут публічного права, 2016. 226 с.

Zinsu O. I. Foreign experience in preventing and counteraction domestic violence

The scientific article is devoted to the study of theoretical and methodological principles of foreign experience in the field of prevention, counteraction to domestic violence. To achieve this goal, taking into account the object and subject of research, the work used general and special methods of cognition. The statistical data of modern problems of domestic violence are presented and the works of domestic and foreign researchers are analysed. Emphasis is placed on the institutional essence of the implementation of international legal norms in the legislation of foreign states. The typology, specifics and features of implementation of international standards in the national legislation of the world are determined. The concept of application of special measures to combat domestic violence is substantiated. The concept of domestic violence under the laws of the Republic of Bulgaria and the United Kingdom has been singled out. Attention is focused on the application of special measures to prevent and combat domestic violence in the practice of the world. In particular, Germany, Austria, the Kyrgyz Republic, the Republic of Kazakhstan. The existence of different types of security warrants in the United States (extremely security, temporary security, permanent security) has been clarified. It was found that effective prevention and counteraction to domestic violence also includes adherence to the humanistic principles of raising children, the future of which is formed under the influence of certain methods, methods of education, communication. The main approaches to communication with the child are noted and attention is paid to the responsibility in raising children. The study also highlighted the role of distancing in resolving domestic violence conflicts and preventing new fragments of domestic violence. Emphasis is placed on the development of personal qualities, self-control, self-knowledge as one of the factors reducing the scale of domestic violence. Based on the results of the study, conclusions, proposals and recommendations are formulated. The obtained research results can be used in educational and research activities and in further scientific research, research.

Key words: *state, domestic violence, foreign experience, state-legal mechanism, behavior, security order, restrictive measures, distancing.*